

بررسی میزان گرایش به مطالعه منابع مذهبی: مطالعه موردی در شهرستان ارومیه

موسی یمین فیروز^۱ | زهرا کریم خانی^۲

- استادیار، گروه آموزش عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران
- مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، پژوهشکده سلامت، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران
- کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، اداره کتابخانه‌های عمومی، ارومیه، ایران (نویسنده مسئول)
Zahra.karimkhani94@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۳ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۷

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تعیین میزان گرایش به مطالعه منابع مذهبی در بین اعضای کتابخانه‌های عمومی در مقایسه با منابع غیر مذهبی بود.

روش پژوهش: در این پژوهش توصیفی-تحلیلی، بر اساس سیاهه واری محقق ساخته، داده‌های مورد نیاز از ۱۳ کتابخانه عمومی شهرستان ارومیه (۴ کتابخانه روستایی و ۹ کتابخانه شهری) که در مجموع دارای ۸۱۶ نفر عضو هستند، با استفاده از نرم افزار کتابخانه‌ای سامان استخراج گردید. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (درصد، فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و برای بیان تفاوت معنی‌داری از آمار استنباطی (آزمون آماری T) استفاده شده است.

یافته‌ها: از مجموع کتاب‌های مذهبی موجود در کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه (۴۸۹۲۷ نسخه)، ۱۴۳۳۷ نسخه آن (۲۹/۳۰ درصد) توسط اعضای کتابخانه به امانت رفته است که میزان آن در کتابخانه‌های عمومی روستایی در مقایسه با کتابخانه‌های عمومی شهری بیشتر بوده است اما این تفاوت از لحاظ آزمون آماری معنا دار نبوده است ($P=0/05$).

نتیجه‌گیری: به‌طور کلی تفاوت معناداری بین سرانه مطالعه منابع مذهبی و غیرمذهبی در کتابخانه‌های مورد بررسی وجود داشته است؛ یعنی میزان مطالعه منابع غیرمذهبی ($7/81 \pm 3/32$) در کتابخانه‌های مورد بررسی به مراتب بیشتر از منابع مذهبی ($0/88 \pm 0/41$) بوده است ($Sig=0/001$).

واژه‌های کلیدی: مطالعه، منابع مذهبی، کتابخانه عمومی، اعضای کتابخانه، ارومیه

مقدمه

کتابخانه‌های عمومی، به عنوان یکی از مراکز و نهادهای مهم فرهنگی، با ایجاد امکانات فنی و تجهیزات لازم، اعم از کتاب و فضای مناسب، موجبات اقبال عمومی افراد جامعه را به سوی خواندن فراهم می‌آورند. در همین راستا، شهرستان ارومیه دارای ۱۳ باب کتابخانه عمومی شامل ۴ کتابخانه روستایی (یار مهربان قولنجی، استاد شهریار چنقرالو، افق دانش راژان و شهید زارع قره‌آغاج) و ۹ کتابخانه شهری (مرکزی، شهید باهنر، شهید مطهری، شهید امینی، علامه طباطبایی، قائم، فرهنگ، گنج دانش قوشچی و بصیرت سرو) است. از کل تعداد ۳۲۱۷۲۳ نسخه کتاب موجود در کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه، ۴۸۹۲۷ نسخه را کتاب مذهبی تشکیل می‌دهند که به تعداد ۱۸۸۱۶ نفر عضو (۱۰۱۰۳ زن و ۸۷۱۳ مرد) ارائه خدمات می‌نمایند.

خواندن از مهم‌ترین وسایل ارتباطی در نظام آفرینش است. چنانچه خداوند رحمان سخنش را با بشر با امر به خواندن آغاز می‌کند. نقش مطالعه در پیشرفت فردی و به طور گسترده‌ای در پیشرفت جامعه تاثیرگذار است. در دنیای امروز که مولفه‌های دانش و نوآوری هر روز از نو تعریف می‌شود، افزایش مطالعه و اهمیت دادن به مطالعه، نشانگر رشد فرهنگی و ملی هر کشور است و بی‌توجهی به این فرایند نوعی بیماری فرهنگی و اجتماعی محسوب می‌شود که می‌تواند در دراز مدت آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر پیکره فرهنگ یک جامعه وارد سازد (نساجی، ۱۳۹۴). بنابراین نمی‌توان تأثیر مطالعه منابع دینی را در افزایش سطح آگاهی و بصیرت مردم، به ویژه کودکان و نوجوانان نادیده گرفت. در دنیای پر از تحولات امروز که همواره انواع بازی‌ها، سرگرمی‌ها و مشغله‌های فکری در دسترس جوانان قرار دارد، جوانان زمانی می‌توانند این تاثیرات شکل مثبت بپذیرند که آمادگی مقابله با این شرایط را داشته باشند. کتب دینی و مذهبی جایگاه ویژه‌ای در تربیت دینی جوانان دارد. از سویی، یکی از ارکان مهم ارائه ارزش‌های مذهبی، متون علمی می‌باشد (حکیم زاده اردکانی و دیگران، ۲۰۲۱)؛ لذا باید به ملاک‌های انتخاب محتوا در جهت انتقال ارزش‌های دینی، حساسیت ویژه‌ای داشت.

مطالعه راهی برای تقویت روحیه دینی کودکان و نوجوانان است. گاهی والدین به دلیل ناآگاهی و درک نادرستی که از مسائل دینی و مذهبی دارند، نمی‌توانند راهنمای خوبی برای کودکان و نوجوانان باشند. بنابراین ممکن است در آموزش این گونه مسائل دچار اشتباه شوند یا هرگز فرصت مناسبی برای آموزش این مسائل نیابند. مطالعه کتب دینی و اسلامی به کودک و نوجوان کمک می‌کند تا به درک صحیحی از این مسائل دست یابد و پیش از آن که دیر شود به رشد و شکوفایی برسد. البته انتخاب کتاب‌های مناسب و چگونگی مطالعه و برداشت کودک از مطالب آن‌ها از حساسیت خاصی برخوردار است و به راهنمایی علماء، افراد باتجربه و آگاه نیاز دارد.

افراد برای مطالعه از کانال‌های مختلفی چون ناشران، کتابفروشی‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی و عمومی استفاده می‌کنند. کتابخانه‌های عمومی، نهادهایی هستند که قادرند در سراسر عمر انسان، آموزش مداوم و سواد اطلاعاتی توسعه داده و اطلاعات گسترده‌ای را در زمینه‌های مختلف در دسترس مردم قرار دهند و از این راه به شیوه‌ای روشنگرانه، حیات اجتماعی و فرهنگی جامعه را دگرگون سازند (سیمون و دیگران، ۲۰۲۱).

بدون شک مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی اگر در راستای نیازهای روز جامعه انجام گیرد می‌تواند نقش بسیار مهمی در تقویت مطالعه و گرایش اقشار جامعه به خواندن گردد. گرچه بررسی متون نشان می‌دهد همچنان فرایندهای انتخاب کتاب و سایر منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی کشور با چالش‌ها و مشکلات جدی روبرو است و مطالعات زیادی به این نکته اذعان کرده‌اند؛ برای مثال امانی (۱۳۷۴) با بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان اردبیل اذعان نمود که منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های عمومی آن استان، متناسب با نیازهای مردم نیست و لازم است تحولی از نظر مجموعه‌سازی در این کتابخانه‌ها به وجود آید. ایشان همچنین با بیان اینکه انتخاب کتاب در کتابخانه‌های عمومی بدون نظرخواهی از کتابداران و اعضای کتابخانه‌ها صورت می‌گیرد و شرایط محیطی و علمی در نیازسنجی منابع در نظر گرفته نمی‌شود، گرایش افراد جامعه به

¹. Simon et all

جوانان از اینترنت بیش از کتاب و مجله برای به دست آوردن اطلاعات دینی خود استفاده می کنند. کیانیان (۱۳۹۱) در پژوهش خود تحت عنوان "چگونه اعضای نوجوان مرکز ۳۸ به مطالعه کتاب های مذهبی علاقه مند شدند؟" دریافت که برگزاری جلسات پیوسته و برنامه ریزی شده روخوانی، بحث و بررسی کتب مذهبی، حضور یک کارشناس متخصص در کنار انجام این فعالیت ها و دعوت از نویسندگان باعث بالا رفتن قدرت اظهار نظر و تحلیل کتاب در جمع و همچنین افزایش قدرت اعتماد به نفس نوجوانان می شود. همچنین معرفی کتاب خوانده شده در دو پانل مجزا توسط مربی و نوجوانان با شیوه های متفاوت و خلاقانه، سبب افزایش امانت کتب مذهبی و علاقه مند شدن آنها به مطالعه این کتب شد. نتایج مطالعه حاصل از "بررسی استفاده از منابع مذهبی در تدوین پایان نامه های پزشکی" که توسط تیرگر و همکاران (۱۳۹۱) انجام گردید، بیانگر آن است که در تدوین پایان نامه های پزشکی و دندان پزشکی از منابع مذهبی استفاده می شود؛ اما میزان استفاده از آن محدود می باشد. بهره گیری منابع مذهبی به عنوان منبع مورد استفاده در پایان نامه های فارغ التحصیلان پزشکی و دندان پزشکی بسیار محدود بوده است. نجفی و کریمی (۱۳۸۹) در پژوهشی پیمایشی با عنوان "بررسی تناسب حوزه نشر کتب دینی با انتظارات افراد در سطح شهر قم، به این نکته دست یافتند که با افزایش سن و تحصیلات، بر میزان گرایش مطالعات دینی افزوده می شود و میزان مطالعه کتب دینی با شغل افراد رابطه مستقیم دارد. بیشترین میزان مطالعه کتب دینی خاص طلاب، مدرسین و دانشجویان می باشد. همچنین بیشترین مکان های دسترسی افراد به کتب دینی از کتاب فروشی ها (۵۰/۴ درصد) و کتابخانه ها (۳۲/۱ درصد) است. از نتایج دیگر پژوهش این که میزان استفاده از اینترنت در تمامی سطوح تحصیلی پایین و میزان استفاده از کتاب فروشی ها در تمامی سطوح تحصیلی بالا است. نورشهریزا و حسن (۲۰۰۷) در پژوهشی پیمایشی به سنجش اولویت های مطالعاتی دانشجویان دو رشته مختلف دانشگاه بین المللی اسلامی مالزی^۲ پرداخته اند که یافته ها نشان می دهند مطالعه قرآن و متون اسلامی به عنوان یکی از منابع

مطالعه کم شده است؛ به طوری که ۵۶/۹ درصد مراجعین به کتاب های مورد نیاز خود در کتابخانه های عمومی استان اردبیل دسترسی ندارند. تشیع (۱۳۷۵) نیز در پژوهش خود که در کتابخانه های عمومی غرب استان مازندران انجام شد به نتایج مشابهی رسید. یافته های ایشان بیانگر آن است که مجموعه موجود در کتابخانه ها در موضوعات مختلف با تعداد کتب به امانت رفته در همان موضوع ها همخوانی ندارد. نورعی (۱۳۷۸) نیز در خصوص مشکلات مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی می نویسد «به علت عدم برقراری روابط زنجیره ای میان متقاضی کتاب و کتابدار از یک سو و هیأت منتخب کتاب از دیگر سو، همواره فاصله ای میان محتوای کتاب های ارسالی و نیاز جامعه استفاده کننده از مواد کتابخانه وجود دارد که این فاصله بی گمان از دلایل مهمی است که کتابخانه های عمومی در امر کتابخوان کردن جامعه و اشاعه اطلاعات در حد استاندارد موفق نبوده اند».

با توجه به توضیحات داده شده درباره ضرورت، اهمیت و در عین حال کم توجهی به مطالعه کتب دینی، در ایران و خارج، پژوهش های متعددی در رابطه با میزان مطالعه اقشار مختلف جامعه انجام گرفته که به چند مورد از آنها در ادامه اشاره می شود:

ملکی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "چگونه می توانم میزان مطالعه ی کتاب های مذهبی در کودک پسر مرکز آبدانان را افزایش دهم"، به این نتیجه دست یافت که انجام فعالیت های فرهنگی مانند بحث و بررسی کتاب، پخش فیلم های موجود در مرکز، خلاصه نویسی کتب خوانده شده یا فیلم نمایش داده شده و ... در افزایش میزان امانت و مطالعه کتب مذهبی تأثیر به سزایی دارد. همچنین عدم آشنایی مربی با نیازهای مطالعاتی کودک، سرگرم شدن کودک با مسائل حاشیه ای مانند اینترنت و موبایل و بی اهمیتی خانواده ها در پرداختن به مسائل مذهبی از جمله موانع پایین بودن سرانه مطالعه کتاب مذهبی می باشد (ملکی، ۱۳۹۵).

میری بعد (۱۳۹۳) در پژوهشی به روش پیمایشی - تحلیلی و از نوع کاربردی، به "بررسی رابطه بین میزان مطالعه منابع دینی و گرایش به سبک زندگی اسلامی" پرداخته است که یافته ها نشان می دهد جوانان در زمینه دینی مطالعه اندکی دارند. همچنین

2. International Islamic University Malaysia

روش پژوهش

در این پژوهش توصیفی-تحلیلی، بر اساس سیاهه واریسی محقق ساخته، داده‌های مورد نیاز از ۱۳ کتابخانه عمومی شهرستان ارومیه (۴ کتابخانه روستایی و ۹ کتابخانه شهری) که در مجموع دارای ۱۸۸۱۶ عضو هستند، با استفاده از نرم‌افزار کتابخانه‌ای سامان استخراج گردید. برای تقسیم‌بندی موضوعی کتاب‌های مذهبی، از کتاب رده‌بندی دهدهی دیویی (رده اسلام) احمد طاهری عراقی استفاده شده است (طاهری عراقی، ۱۳۸۱). با توجه به تقسیم‌بندی و تفکیک اعضا در نرم افزار سامانه مدیریت کتابخانه‌های عمومی کشور (سامان)، اعضا به سه گروه سنی کودکان (از سن ۱ تا ۱۲)، نوجوانان (از سن ۱۲ تا ۱۸) و بزرگسالان (از سن ۱۸ به بالا) تقسیم شده‌اند. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (درصد، فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و برای بیان تفاوت معنی‌داری از آمار استنباطی (آزمون آماری T) استفاده شده است.

یافته‌ها

از تحلیل داده‌های موجود در نرم افزار کتابخانه‌ای ۱۳ کتابخانه عمومی شهرستان ارومیه (۴ کتابخانه روستایی و ۹ کتابخانه شهری) مشخص گردید در این کتابخانه‌ها در مجموع ۱۸۸۱۶ عضو وجود دارد که از این تعداد، ۸۷۱۳ نفر مرد (۴۶/۳۰ درصد) و ۱۰۱۰۳ نفر زن (۵۳/۶۹ درصد) هستند. موجودی مجموعه ۱۳ باب کتابخانه‌ها ۳۲۱۷۲۳ نسخه است که از این مقدار ۴۸۹۲۷ نسخه مذهبی و ۲۷۳۷۹۶ نسخه غیرمذهبی است. با مقایسه تعداد منابع مذهبی کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه مشخص شد که، کتابخانه‌های مرکزی، شهید امینی، باهنر و طباطبائی منابع مذهبی بیشتری دارند و از بین ۱۳ کتابخانه مورد بررسی کمترین منابع مذهبی موجود به کتابخانه بهروز زارع تعلق گرفته است (جدول ۱).

مطالعه مورد توجه قرار گرفته است. همچنین بیشترین حوزه مطالعه به ترتیب مربوط به مجله، روزنامه، رمان، کتب دانشگاهی، وب‌سایت، طنز، قرآن و متون اسلامی، مقاله، کتب درسی، ادبیات و هنر است. منتصب مجابی (۱۳۷۹) در پژوهشی تحت عنوان "گرایش‌های موضوعی در کتاب خوانی دانش آموزان دوره راهنمایی کرمانشاه" به این نتیجه دست یافت که علاقه به مطالعه (به خصوص کتاب‌های مذهبی) در هر دو جنس دختر و پسر در زمان حال نسبت به گذشته کاهش یافته است و این علاقه در دخترها کمی بیشتر از پسرها است.

ضرورت پژوهش حاضر در این هست که اکثر پژوهش‌های انجام شده، یا به‌طور کلی به بررسی وضعیت میزان استفاده از منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها پرداخته شده و یا میزان گرایش به مطالعه کتاب‌های غیر درسی را مورد ارزیابی قرار داده‌اند و تاکنون پژوهشی در راستای میزان گرایش به مطالعه منابع مذهبی در کتابخانه‌های عمومی صورت نگرفته است. لذا پژوهش حاضر در صدد است ضمن بررسی میزان گرایش به مطالعه منابع مذهبی، وضعیت خواندن را در جوامع شهری و روستایی شهرستان ارومیه مورد مقایسه قرار داده و به سه سؤال‌های زیر پاسخ دهد:

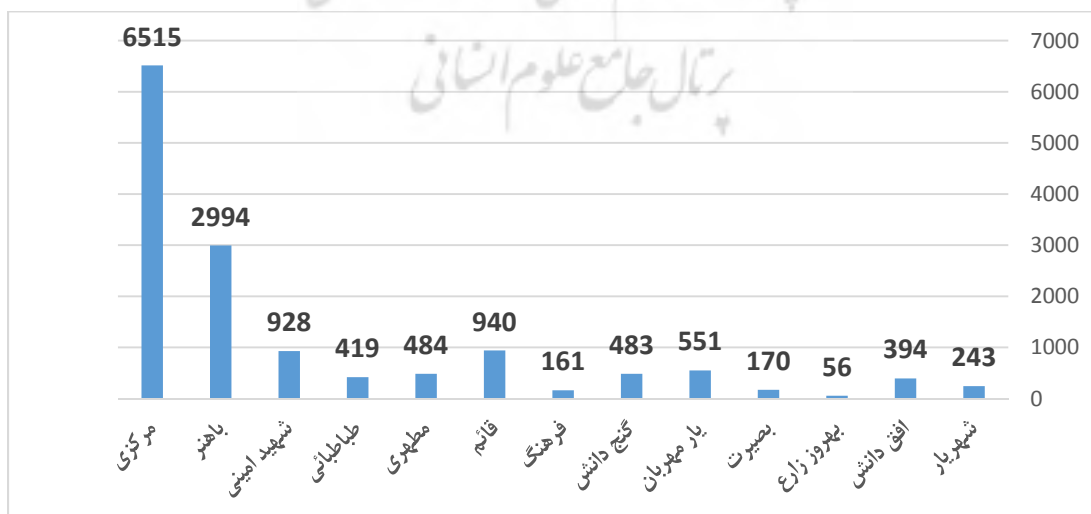
۱. گرایش به مطالعه منابع مذهبی بین اعضای کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه چگونه است؟
۲. بیشترین مطالعه منابع مذهبی در کدام‌یک از رده‌های موضوعی اسلام صورت می‌گیرد؟
۳. سرانه مطالعه منابع مذهبی در کدام‌یک از کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه مورد بررسی بیشتر است؟
۴. آیا تفاوتی در گرایش به مطالعه منابع مذهبی بین کتابخانه‌های عمومی روستایی و شهری شهرستان ارومیه وجود دارد؟
۵. آیا تفاوتی بین جنسیت و میزان مطالعه منابع مذهبی در کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه وجود دارد؟
۶. آیا تفاوتی بین گروه‌های سنی و میزان گرایش به منابع مذهبی در کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه وجود دارد؟

جدول ۱. فراوانی منابع مذهبی و غیر مذهبی، اعضا و امانت کتاب به تفکیک کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه

تعداد امانت (نسخه)		تعداد اعضا		موجودی کتابخانه (نسخه)		نام کتابخانه
غیر مذهبی	مذهبی	زن	مرد	غیر مذهبی	مذهبی	
۱۶۳۴	۲۴۲	۱۲۱	۷۹	۸۶۳۶	۱۷۷۵	استاد شهریار
۴۲۰۵	۳۹۴	۲۳۳	۲۷۳	۱۲۲۰۰	۱۹۱۲	افق دانش
۳۶۷	۵۶	۴۲	۵۸	۶۱۳۱	۱۰۵۹	بهروز زارع
۱۸۱۰	۱۷۰	۳۱	۱۰۳	۷۳۸۱	۲۲۰۰	بصیرت
۳۴۶۸	۵۵۱	۱۸۱	۳۲۹	۱۰۶۰۳	۲۰۶۰	یار مهربان
۲۷۳۹	۴۸۳	۱۸۲	۱۷۷	۱۰۷۹۲	۲۱۷۸	گنج دانش
۲۶۸۷	۱۶۱	۱۵۲	۲۹۱	۱۱۱۷۷	۱۷۶۸	فرهنگ
۸۲۳۶	۹۴۰	۳۴۶	۲۰۹	۱۳۷۳۹	۲۷۱۱	قائم
۳۷۱۰	۴۸۴	۳۷۳	۴۸۶	۱۹۱۱۹	۳۵۶۴	مطهری
۵۰۸۴	۴۱۹	۶۵۰	۷۰۹	۲۵۵۷۵	۴۱۴۴	طباطبایی
۱۲۶۸۱	۹۲۸	۱۰۶۹	۴۶۲	۲۶۷۱۲	۴۱۴۸	شهید امینی
۲۴۶۵۸	۲۹۹۴	۱۷۴۸	۱۲۵۵	۳۲۸۷۲	۴۵۹۶	شهید باهنر
۷۴۳۸۳	۶۵۱۵	۴۹۷۵	۴۲۸۲	۸۸۸۵۹	۱۶۸۱۲	مرکزی
۱۴۵۶۶۲	۱۴۳۳۷	۱۰۱۰۳	۸۷۱۳	۲۷۳۷۹۶	۴۸۹۲۷	مجموع

همان‌طور که داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد از کل منابع موجود در کتابخانه‌ها (۲۷۳۷۹۶ نسخه)، میزان امانت کتاب‌های غیرمذهبی ۵۳/۲۰ درصد بوده است. در نمودار ۱ میزان امانت کتاب‌های مذهبی به تفکیک کتابخانه‌های مورد بررسی ترسیم شده است.

موجودی مذهبی در کتابخانه‌های مورد بررسی که ۴۸۹۲۷ نسخه بوده است، ۱۴۳۳۷ نسخه (۲۹/۳۰ درصد) آن توسط اعضای کتابخانه به امانت برده شده است اما از کل منابع غیرمذهبی

نمودار ۱. میزان امانت کتابهای مذهبی به تفکیک کتابخانه‌های مورد بررسی

حدودی بیشتر از روستا است ($۷/۶۴ \pm ۲/۳۶$). همچنین تفاوت میانگین میزان مطالعه منابع غیرمذهبی نیز در شهر و روستا قابل توجه است. همچنین روستائیان کمی بیشتر از شهریان منابع مذهبی مطالعه می کنند (جدول ۲).

آزمون آماری T نشان داد که سرانه مطالعه منابع مذهبی و غیرمذهبی، سرانه مطالعه کل و همچنین سرانه مطالعه مذهبی و غیرمذهبی زنان و مردان در کتابخانه های شهری و روستایی تفاوت معناداری با همدیگر ندارد. اما مقایسه میانگین ها نشان دهنده آن است که سرانه کل مطالعه در شهر ($۹/۱۶ \pm ۴/۱۵$) تا

جدول ۲. مقایسه سرانه مطالعه در کتابخانه های عمومی شهری و روستایی

Sig	میانگین و انحراف معیار	تعداد	نوع کتابخانه	نوع سرانه مطالعه
۰/۸۹	$۰/۸۷ \pm ۰/۴۷$	۹	شهری	سرانه مطالعه منابع مذهبی
	$۰/۹۰ \pm ۰/۲۹$	۴	روستایی	
۰/۳۶	$۸/۲۹ \pm ۳/۷۴$	۹	شهری	سرانه مطالعه منابع غیر مذهبی
	$۶/۷۳ \pm ۲/۱۵$	۴	روستایی	
۰/۵۱	$۹/۱۶ \pm ۴/۱۵$	۹	شهری	سرانه کل مطالعه
	$۷/۶۴ \pm ۲/۳۶$	۴	روستایی	
۰/۸۴	$۰/۷۹ \pm ۰/۵۲$	۹	شهری	سرانه مطالعه مذهبی مردان
	$۰/۷۴ \pm ۰/۳۲$	۴	روستایی	
۰/۸۹	$۱/۲۲ \pm ۱/۲۰$	۹	شهری	سرانه مطالعه مذهبی زنان
	$۱/۱۴ \pm ۰/۳۸$	۴	روستایی	

جنسیت در میزان مطالعه منابع مذهبی تأثیر گذار نبوده است ($P=0.87$).

آزمون آنالیز واریانس با اندازه گیری مکرر (Anova Repeated measures) نیز نشان داد که میزان مطالعه منابع مذهبی در سه گروه سنی کودکان، جوانان و نوجوانان و بزرگسالان، تفاوت معناداری با همدیگر دارد. به این معنی که میزان مطالعه منابع مذهبی در بین جوانان و نوجوانان در مقایسه با دو گروه دیگر بسیار پائین است (جدول ۳)

اما آزمون آماری T نشان داد که تفاوت معناداری بین میزان مطالعه منابع مذهبی و غیرمذهبی وجود دارد. یعنی میزان مطالعه منابع غیرمذهبی ($۷/۸۱ \pm ۳/۳۲$) در کتابخانه های مورد بررسی به مراتب بیشتر از منابع مذهبی ($۰/۸۸ \pm ۰/۴۱$) بوده است ($P=0.001$). در همین رابطه گرچه با مقایسه میانگین ها زنان ($۱ \pm$) بیشتر از مردان ($۰/۷۸ \pm ۰/۴۵$) از منابع مذهبی استفاده می کنند اما این تفاوت از لحاظ آماری معنادار نبوده است. بنابراین

جدول ۳. مقایسه سرانه مطالعه منابع مذهبی در سه گروه کودکان، نوجوانان و جوانان و میانسالان و بزرگسالان

Sig	میانگین و انحراف معیار	گروه های سنی
۰/۰۲	$۱/۳۶ \pm ۱/۴۷$	کودکان
	$۰/۴۲ \pm ۰/۳۸$	نوجوان و جوانان
	$۲/۳۲ \pm ۱/۹۲$	میانسال و بزرگسالان

کتابخانه‌های روستایی ($0/21 \pm 0/44$) بوده است اما با توجه به نتایج آزمون آماری T این تفاوت از لحاظ آماری معنادار نبوده است. یعنی وضعیت سرانه مطالعه منابع مذهبی در شهر و روستا با توجه به گروه‌های سنی مورد بررسی، تفاوتی با همدیگر نداشته است ($P > 0.05$).

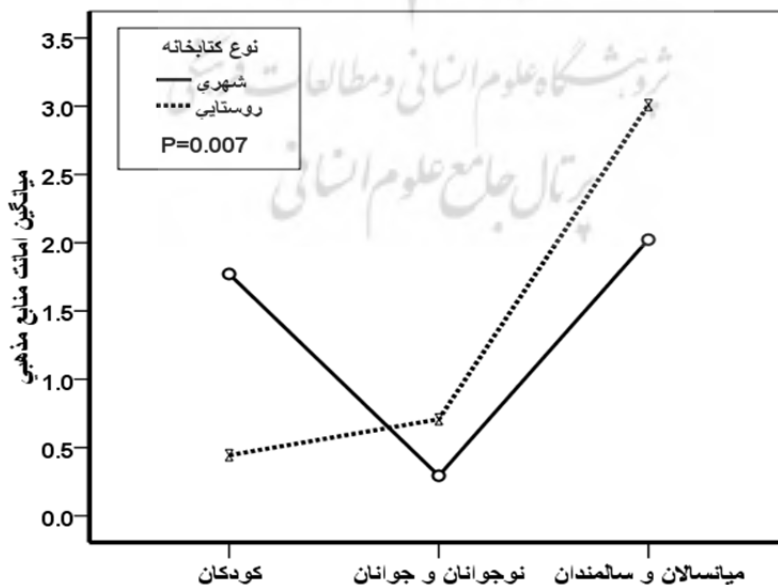
گرچه مقایسه میانگین‌ها (جدول ۴) نشان می‌دهد که میزان مطالعه منابع مذهبی در گروه سوم (بزرگسالان) در کتابخانه‌های روستایی ($2/6 \pm 3$) بیشتر از کتابخانه‌های شهری ($1/62 \pm 2/02$) بوده است و همچنین میزان مطالعه منابع مذهبی گروه اول (کودکان) در کتابخانه‌های شهری ($2/61 \pm 1/77$) بیشتر از

جدول ۴. مقایسه سرانه مطالعه منابع مذهبی در سه گروه مورد بررسی در کتابخانه‌های روستایی و شهری

Sig	میانگین کل	مانگین و انحراف معیار	نوع کتابخانه	گروه‌های مورد بررسی
0/007	1/36	$1/77 \pm 1/61$	شهری	کودکان
		$0/44 \pm 0/21$	روستایی	
	0/42	$0/29 \pm 0/24$	شهری	جوانان
		$0/70 \pm 0/51$	روستایی	
	2/32	$2/02 \pm 1/62$	شهری	بزرگسالان
		$3 \pm 2/62$	روستایی	

میزان مطالعه منابع مذهبی در کودکان شهری بیشتر از کودکان روستایی است. همچنین میزان مطالعه منابع مذهبی بزرگسالان در روستا بیشتر از شهر است.

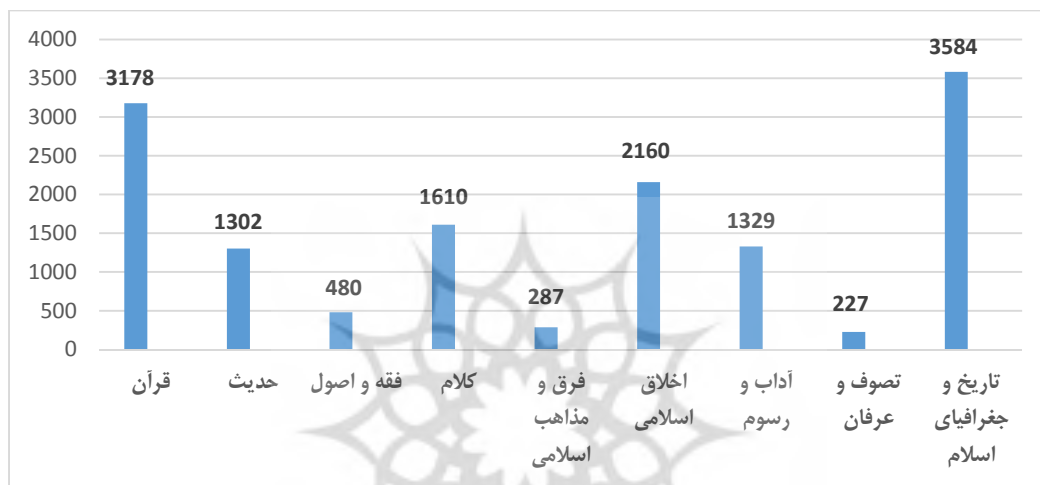
نمودار ۲ تفاوت میزان مطالعه منابع مذهبی را در گروه‌های سنی مختلف در شهر و روستا به خوبی نشان می‌دهد. به این صورت که نوجوانان و جوانان شهری در مقایسه با جوانان روستایی به مراتب کمتر از منابع مذهبی استفاده می‌کنند ولی

نمودار ۲. مقایسه میانگین امانت منابع مذهبی در کتابخانه‌های عمومی شهری و روستایی به تفکیک گروه سنی

و قرآن (۲۹۴۲ نسخه) بوده است اما بر خلاف مراجعان کتابخانه‌های روستایی، مراجعان کتابخانه‌های شهری به کتاب‌های حوزه اخلاق اسلامی توجه بیشتری نشان دادند. در نمودار ۳ میزان امانت کتاب‌های مذهبی در حوزه‌های موضوعی مختلف مذهبی نشان داده شده است. ملاک این دسته‌بندی همان‌طور که در بخش مواد و روش‌ها ذکر شد کتاب طرح رده بندی دیویی اسلام عراقی بوده است.

با توجه به نمودار ۳، کتاب‌های مذهبی به امانت گرفته شده در کتابخانه‌های عمومی روستایی بیشتر در حوزه‌های موضوعی تاریخ و جغرافیای اسلام (۲۹۷ نسخه)، قرآن (۲۳۶ نسخه) و آداب و رسوم (۱۴۶ نسخه) بوده است و در موضوعات عرفان و فرق و مذاهب اسلامی کمترین امانت را شاهد بودیم. در کتابخانه‌های عمومی شهری نیز منابع مذهبی مورد مطالعه همانند کتابخانه‌های روستایی بیشتر در حوزه تاریخ و جغرافیای اسلامی (۳۲۸۷ عنوان)

نمودار ۳. وضعیت امانت کتابهای مذهبی در حوزه‌های مختلف موضوعی

نیز می‌تواند به‌عنوان دلایل دیگر مطرح شود. گرچه در رابطه با این نتیجه، پژوهشی کاملاً مشابه برای مقایسه آن با نتایج مطالعات دیگر بدست نیامد اما تیرگر و همکاران در مطالعات علم‌سنجی خود به نوعی دیگر همین یافته را بازگو می‌کنند؛ در پژوهش ایشان که به تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پزشکی و دندانپزشکی پرداخته شده است به این واقعیت اشاره شده است که میزان استناد به منابع مذهبی در بین دانشجویان در نگارش پایان‌نامه‌ها بسیار پایین است، یعنی از بین ۲۰۷۷۶ استناد بکار رفته شده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی تنها ۱۹ منبع با مضامین مذهبی وجود داشته است (تیرگر و همکاران، ۱۳۹۱).

نتایج حاصل از بررسی میزان مطالعه منابع مذهبی در کتابخانه‌های شهری و روستایی بیانگر آن است که گرایش روستاییان به مطالعه منابع مذهبی کمی بیشتر از شهرنشینان است. در این خصوص نیز مطالعه‌ای بدست نیامد تا نتایج آن‌ها مورد

بحث و نتیجه گیری

با توجه به اهمیت و ضرورت مطالعه کتب دینی - مذهبی و مسائلی که ممکن است افراد در زندگی خود با آن روبه‌رو شوند و تأثیر مثبتی که مطالعه کتب مذهبی می‌تواند در زندگی فردی، اجتماعی، دنیوی آن‌ها داشته باشد و در نتیجه باعث افزایش سطح آگاهی و بصیرت افراد و حل بسیاری از مشکلات و معضلات جامعه شود، در این پژوهش سعی شد تا میزان گرایش و علاقه افراد به مطالعه منابع مذهبی در کتابخانه‌های عمومی شهرستان ارومیه مورد بررسی قرار گیرد. از این پژوهش استنتاج می‌شود که میزان گرایش به مطالعه منابع مذهبی در مقایسه با منابع غیر مذهبی بسیار پایین است که شاید یکی از دلایل آن، افزایش میزان استفاده افراد از اینترنت و فضاهای مجازی باشد. گرچه عواملی چون، کمبود کتابخانه‌های عمومی در سطح شهر، عدم اطلاع افراد از تازه‌های نشر و تغییر عادت‌ها و نیازهای مطالعاتی

مراتب کمتر از منابع مذهبی استفاده می‌کنند؛ شاید یکی از دلایل اصلی این وضعیت، دسترسی بیشتر جوانان شهری به فناوری روز دنیا و شبکه‌های اجتماعی در مقایسه با جوانان روستایی باشد. در این زمینه کودکان شهری نیز در مقایسه با کودکان روستایی میزان مطالعه بیشتری داشتند و این امر می‌تواند برآیندی از وضعیت دسترسی کودکان به کتابخانه‌ها باشد؛ چرا که کودکان شهری به کتابخانه‌ها دسترسی بیشتر و راحت‌تری دارند. گرچه تعمیم چنین نتایجی نیاز به تحقیقی مشابه در جامعه‌ای وسیع‌تر دارد.

همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که حوزه‌های موضوعی «تاریخ و جغرافیای اسلام»، «قرآن» و «اخلاق اسلامی» بیشتر از سایر موضوعات به امانت برده شده‌اند و حوزه‌های «فرق و مذاهب اسلامی» و «فقه و اصول اسلامی» از حوزه‌هایی بودند که کمترین امانت را داشته‌اند. مطالعه زندگی و سیره عملی معصومین، مهارت‌های عملی زندگی و قرآن و تفاسیر آن از موضوعات مورد علاقه اعضا کتابخانه‌ها به‌خصوص کودکان می‌باشد. منتصب مجابی (۱۳۷۹) نیز با اشاره به علاقه نوجوانان به مطالعه زندگی‌نامه معصومین، انتشار کتاب‌های خوب و جذاب در این زمینه را در جذب نوجوانان به مطالعه کتب دینی حائز اهمیت می‌داند. در این خصوص نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور می‌تواند در کنار مجموعه‌سازی متمرکز برای کتابخانه‌های کل کشور، خرید بخشی از کتب را در اختیار کتابخانه‌ها قرار دهد تا کتب، بر اساس نیازها و علایق مراجعان آن منطقه تهیه شوند. انتخاب و تهیه همه کتب برای همه کتابخانه‌ها به صورت متمرکز سبب نادیده گرفته شدن بسیاری از نیازهای مطالعاتی اعضا منطقه خواهد شد. همچنین وجود زبان، نژاد، مذهب و قومیت‌های مختلف در کشور، مستلزم آن است که نیازسنجی دوره‌ای از اعضا توسط کتابخانه‌ها از طریق پرسشنامه حضوری یا الکترونیکی برای مجموعه‌سازی کتابخانه صورت پذیرد تا منابع اطلاعاتی مطابق با نیاز واقعی اعضا تهیه گردد.

نتیجه اینکه میزان مطالعه منابع مذهبی با توجه به تعداد نسخ موجود در کتابخانه‌های عمومی و تعداد اعضای کتابخانه پائین است. بنابراین تجدید نظر در فرایند مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی با توجه به موضوعات به امانت رفته توسط اعضا و

مقایسه قرار گیرد اما می‌توان این نتیجه را چنین تفسیر کرد که ماهیت زندگی، نوع کسب و کار و سطح دسترسی افراد جامعه به فناوری اطلاعات شاید در نوع مطالعه آن‌ها نیز تاثیرگذار باشد، چرا که مردمان شهری دسترسی راحت‌تری به شبکه‌های اینترنتی دارند و شاید همین دسترسی راحت به اطلاعات موجب شده تا نیازهای اطلاعاتی را بیشتر از فضای مجازی برطرف نمایند و یا این‌که فرهنگ شهرنشینی و روزآمدی کسب و کارها و تغییر روش‌های زندگی، مردمان شهر را از مباحث مذهبی و دینی در مقایسه با مردمان روستایی، دورتر کرده است؛ چرا که «مذهب به مثابه هسته نظام فرهنگی و زمینه بازتولید انسجام اجتماعی، نقشی کلیدی در جامعه روستایی ایران دارد» (رحمانی، ۱۳۹۱).

در خصوص رابطه جنسیت با مطالعه کتب مذهبی، به این نتیجه دست یافتیم که گرچه با مقایسه میانگین‌ها، مطالعه زنان ($1/20 \pm 1$) بیشتر از مردان ($0/78 \pm 0/45$) بوده ولی از لحاظ آماری معنادار نبوده است. این یافته همسو با یافته‌های نجفی و کریمی (۱۳۸۹) است که در مطالعه‌ی خود به این نتیجه رسیدند که میزان مطالعه کتب دینی بین مردان و زنان تقریباً در یک سطح و نسبتاً هم‌تراز است و با یافته‌های منتصب مجابی (۱۳۷۹) که بیان داشته علاقه به مطالعه در دخترها کمی بیشتر از پسرها است، ناهمسو می‌باشد.

از یافته‌های دیگر پژوهش این است که میزان مطالعه منابع مذهبی در بین جوانان و نوجوانان در مقایسه با دو گروه کودکان و بزرگسالان بسیار پایین است که با یافته‌های میری بعد (۱۳۹۳) که معتقد است جوانان در زمینه دینی مطالعه اندکی دارند همسو می‌باشد. نجفی و کریمی (۱۳۸۹) نیز به این نتیجه رسیدند که با افزایش سن گرایش به مطالعات دینی افزایش می‌یابد. در این خصوص فعال‌تر کردن بخش دیداری و شنیداری کتابخانه‌ها (به خصوص فیلم و کارتون مرتبط) شاید بتواند در جذب کودکان و نوجوانان به مطالعه کتب مذهبی تأثیر به‌سزایی داشته باشد و کتابخانه‌ها را از تک بعدی بودن صرف مطالعه کتب خارج نماید. تفاوت میزان مطالعه منابع مذهبی در گروه‌های سنی مختلف در شهر و روستا از دیگر نتایج مهم این تحقیق بود؛ به این صورت که نوجوانان و جوانان شهری در مقایسه با جوانان روستایی به

موضوعات مذهبی، یا از کتاب‌های مذهبی که خوانده‌اند یا در کتابخانه‌ها توسط کتابداران معرفی شده است؛
- نمایش کتب مذهبی موجود در کتابخانه به مناسبت‌های مختلف و به صورت مستمر در محل ثابتی در کتابخانه و همچنین معرفی آنها در شبکه‌های اجتماعی اختصاصی کتابخانه‌ها.

منابع

- تشیع، ا. (۱۳۷۵). بررسی وضعیت استفاده مراجعان از منابع کتابخانه‌های عمومی شهرهای غرب استان مازندران. چکیده پایان‌نامه‌های ایران، علوم انسانی، ۱۷(۱)، بهار ۱۳۷۸، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۹۳
- تیرگر، آ؛ یمین فیروز، م؛ نیکخواه، ع. و دیگران (۱۳۹۱). استفاده از منابع مذهبی در تدوین پایان‌نامه‌های پزشکی. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بابل، ۱۵(۱)، ۸۹-۹۳. از <http://jbums.org>
- حکیم زاده اردکانی، ع؛ فلاح، م.ح؛ وزیری، س. (۱۳۹۹). اثربخشی الگوی قرآنی-روایی امید درمانی با رویکرد درمان یکپارچه توحیدی بر امید به زندگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد. طلوع بهداشت، ۱۹(۵): ۶۸-۷۷
- رحمانی، ج. (۱۳۹۱). جایگاه دین روستایی در جامعه‌شناسی روستا: علل بی‌توجهی و پیامدهای آن. فصلنامه مطالعات تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۳): ۸۵-۱۰۵
- طاهری عراقی، ا. (۱۳۸۱). رده‌بندی دهدهی دیوئی: اسلام. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- کیانیان، پ. (۱۳۹۳). چگونه اعضای نوجوان مرکز ۳۸ به مطالعه کتاب-های مذهبی علامند شدند. ششمین جشنواره هفته پژوهش کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران.
- مانی، غ. (۱۳۷۴). بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان اردبیل. پیام کتابخانه، ۶(۳-۴): ۱۰۲-۱۰۶
- ملکی، ش. (۱۳۹۵). چگونه می‌توانم میزان مطالعه‌ی کتاب‌های مذهبی در کودک پسر مرکز آبدانان را افزایش دهم. جشنواره پژوهش کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ایلام.
- منتصب مجابی، ح. (۱۳۷۹). گرایش‌های موضوعی در کتاب‌خوانی دانش‌آموزان دوره راهنمایی کرمانشاه. فصلنامه کتاب، ۱۱(۲): ۳۷-۴۸

نیازسنجی از آن‌ها، تغییر در روش‌های عرضه تازه‌های کتابخانه، اجرای برنامه‌های متنوع توسط کتابداران در کتابخانه‌ها مانند برگزاری نشست‌های کتابخوان، معرفی، نقد و بررسی و جمع‌خوانی کتب مذهبی و اطلاع‌رسانی عناوین کتب مذهبی موجود در کتابخانه از طریق شبکه‌های اجتماعی و وبلاگ کتابخانه‌ها می‌تواند به‌عنوان راه کارهای افزایش مطالعه منابع مذهبی مورد توجه سیاستگذاران این حوزه قرار گیرد. همچنین می‌توان از راه کارها و پیشنهادهای زیر برای افزایش مطالعه منابع مذهبی در کتابخانه‌ها استفاده کرد:

- همکاری و تعامل کتابخانه‌های عمومی با مدارس و مریان دینی و پرورشی جهت آشنایی دانش‌آموزان با کتابخانه و هدایت آن‌ها به کتابخانه برای استفاده از کتب مذهبی موجود در کتابخانه‌ها برای انجام تحقیق و پژوهش؛
- اطلاع‌رسانی عناوین کتب مذهبی موجود در کتابخانه‌ها در مناسبت‌های مختلف و به صورت مستمر، از طریق پیامک، شبکه‌های اجتماعی (کانال تلگرام، اینستاگرام و ...) و وبلاگ کتابخانه‌ها برای آگاهی اعضا در کتابخانه‌های عمومی؛
- تهیه لیست کتب مذهبی که تازه به کتابخانه‌ها رسیده‌اند برحسب گروه سنی و درج آن‌ها به صورت دوره‌ای در تابلو اعلانات و وبلاگ کتابخانه‌ها؛
- همکاری کتابخانه‌ها با مساجد جهت معرفی کتاب مذهبی در نماز جمعه و نمازهای جماعت و معرفی کتابخانه‌های نزدیک به مساجد به نمازگزاران؛
- برگزاری برنامه‌های فرهنگی مثل نشست‌های کتابخوان، حلقه مطالعاتی، نقد و بررسی کتاب با محوریت کتب مذهبی و با حضور نویسندگان برای نوجوانان و بزرگسالان؛
- قصه‌گویی، نمایش عروسکی، جمع‌خوانی و معرفی کتاب با محوریت کتب مذهبی برای کودکان در بخش‌های کودک کتابخانه‌ها؛
- برگزاری مسابقات کتابخوانی و خلاصه‌نویسی برای نوجوانان و جوانان و مسابقه نشریه دیواری، نقاشی با

نساچی، ا. (۱۳۹۴). اهمیت مطالعه و شناخت موانع آن. درس‌هایی از مکتب قرآن، ۱۰(۶۵۶): ۵۶-۶۲.

Nor Shahriza, A.K.; Hasan, A. (2007). *Reading habits and attitude in the digital age. The ElectronicLibrary*, 25(3). URL: www.emeraldinsight.Com/0264-0473.Html

Rahmani, J. (2011). *Situation of rural religion in rural sociology. Social Studies and Research in Iran*, 6(1). URL: https://jisr.ut.ac.ir/article_36563.html

Simon, M. A.; O'Brian, C. A.; Nava, M., et. al. (2021). *Public Libraries as Key Partners for Advancing Health Equity*.

میری بعد، ا. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین میزان مطالعه منابع دینی و گرایش به سبک زندگی اسلامی. کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم.

نجفی، م.ج.؛ کریمی، ر. (۱۳۸۹). بررسی تناسب حوزه نشر کتب دینی با انتظارات افراد در سطح شهر قم. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶(۲): ۷۱-۹۴.

نورعی، م. (۱۳۷۸). معرفی و بررسی عملکرد کتابخانه مرکزی پارک شهر؛ با رویکردی به قابلیت‌ها و معضلات مجموعه. پیام کتابخانه، ۹(۴): ۱۱-

Survey on the religious resources study rate: A case study of public libraries in Urmia

---

Mousa Yaminfirooz^{1,2} | Zahra Karimkhani³

1. Department of General Education, School of Medicine, Babol University of Medical Science, Babol, Iran.
2. Social Determinants of Health Research Center, Health Research Institute, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran.
3. M.Sc. in Library and Information Science, the Expert of Library Affairs and Cooperation of Urmia Public Libraries, Urmia, Iran (corresponding author) Zahra.karimkhani94@gmail.com

Abstract

Objective: In the present study the researchers are to investigate the level of tendency towards studying religious sources in comparison to non-religious sources among members of public libraries.

Method: in this research based on descriptive- analytic method, and resorting to the list prepared by the researchers, required data were extracted from among 13 public libraries in Urmia city via SAMAN software i.e. public library management system of the country (4 rural libraries and 9 urban libraries) including 8816 members. To categorize religious books, Dewey decimal classification (Islam Category) by Ahmad Taheri Araghi was used. For analysis of data, descriptive statistics (percent, frequency, mean and standard deviation) and for indicating the meaningfulness difference inferential statistics (T statistical test) were used.

Results: According to the findings of the present study the rate of studying religious sources concerning the existing number of them in public libraries and the number of members is low. Among the total number of religious books in Urmia city public libraries (48927 volumes), 14337 volumes (29/30%) were taken by library members which showed more use among rural library members in comparison to urban library members. But the difference was not meaningful according to statistical test ($P > 0.05$).

Conclusion: There was a meaningful difference regarding studying religious sources and non-religious ones; it means that the rate of studying non-religious sources ($7/81 \pm 3/32$) was more than studying religious sources ($0/88 \pm 0/41$) (Sig= 0.001).

Key words: Study, Religious Sources, Public Library, Library Members, Urmia